

Tomasz Pudłocki, *Zajączkowski Józef (1872–1944)* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, t. 2, pod red. Lucjana Fa-
ca, Tomasza Pudłockiego, Anny Siciak, Przemyśl 2011
s. 185-189

Zajączkowski Józef. 14 IX 1872 Suchodół, pow.
Dolina, woj. stanisławowskie – 3 IV 1944 r. Kraków.
Nauczyciel gimnazjalny, radny miejski, animator kul-
tury. Syn Franciszka, zarządcy dóbr skarbowych w
Kossowie i Albertyny z d. Watzke.

W latach 1883/84–1890/91 uczęszczał do Gimna-
zjum w Kołomyi, a w latach 1891/92–1894/95 był
studentem Wydziału Filozoficznego UJ w Krakowie –
studiował matematykę, fizykę i astronomię. Uczęsz-
czał na zajęcia m. in. do profesorów: Franciszka Kar-
lińskiego, Mariana Baranieckiego, Augusta Witkow-
skiego, Władysława Natansona, doc. Stanisława Ke-
pińskiego. Równocześnie jako stypendysta z fundu-
szu Teligi w r. akad. 1892/93 pełnił obowiązki po-
mocnicze w Zakładzie Fizycznym, a w l. 1893/94–
1894/95 przy Obserwatorium Astronomicznym. Już
w czasach studenckich w latach 1893–1895, wraz z
dr. Zdzisławem Krygowskim (później też pracującym
w Przemyślu) pomagał prof. Franciszkowi Karliń-
skiemu przy rewizji obliczeń stacji wodoskazowych –
realizowanych w ramach Komisji Fizjograficznej AU.
Od 1900 r., w ramach Sekcji Meteorologicznej Kom-
isji dostarczał zestawień miejsc nawiedzonych gradem
oraz innych spostrzeżeń meteorologicznych do
„Sprawozdań Komisji Fizjograficznej PAU”. Przystąpił
25 IX 1895 r. do konkursu na asystenta Obserwato-
rium Astronomicznego UJ, ale przegrał z dr. Z. Kry-
gowskim. Dopiero po ustąpieniu Krygowskiego, dy-
rektor Karliński poparł jego starania, podkreślając, że
swoje obowiązki pełni on „z gorliwością, sumienn-

ścią i wzorową pilnością”. Asystentem był w okresie 1 I 1896 – 3 VIII 1903 (dec. Namiestnictwa z 9 II 1896 r.). Co więcej, po śmierci adiunkta obserwatorium dra Daniela Wierzbickiego (zm. 1 I 1901 r.) Zajązkowski przejął jego obowiązki, pełniąc je do 1 V 1902 r., kiedy nowym adiunktem został dr Lucjan Grabowski. Ustąpił na własną prośbę ze stanowiska z dn. 31 VIII 1903 r. (pismo z 17 V 1903 r. adresowane na ręce nowego dyrektora prof. Maurycego Rudzkiego). Został wybrany na współpracownika Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności w Krakowie 28 III 1903 r., na wniosek członów Sekcji Meteorologicznej Komisji, jednak w żadnym posiedzeniu Komisji nigdy nie brał udziału. Wraz z wyprawką z Krakowa skończył się jego intensywny kontakt z AU.

Rada Szkolna Krajowa mianowała go zastępcą nauczyciela w Gimnazjum w Sanoku od 1 IX 1903 r., po czym od 1 IX 1905 r. przeniesiono go do Gimnazjum z polskim językiem wykładowym w Przemyślu. 22 II 1908 r. zdał egzamin nauczycielski z matematyki i fizyki jako przedmiotów głównych przed Komisją Egzaminacyjną we Lwowie. RSK pismem z 27 VII 1908 r. mianowała go nauczycielem rzeczywistym w Gimnazjum w Złoczowie. W sierpniu 1909 r. bezskutecznie starał się o pracę w Seminarium Nauczycielskim Żeńskim w Przemyślu, gdzie uczyła jego żona Wanda z Przybylskich. 14 VII 1910 r. został przeniesiony do Gimnazjum w Przemyślu na Zasaniu. 26 I 1911 r. uzyskał tytuł profesora. W gimnazjum zasańskim przez kilka pierwszych lat, oprócz nauczania matematyki, fizyki (sporadycznie chemii), opiekował się bibliotekę nauczycielską.

Zajązkowski już na terenie Sanoka wyróżniał się jako członek Zarządu Towarzystwa Szkoły Ludowej

(1904/1905) i aktywny uczestnik ćwiczeń Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Nie dziw więc, że jak rozeszła się decyzja o jego przeniesieniu z Sanoka, 30 VIII 1905 r. z żalem żegnali go profesorowie gimnazjalni, a dzień później koledzy z „Sokoła”. W Złoczowie i Przemyślu był członkiem Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych (1906–1908 sekretarz Zarządu w Przemyślu). Członek Koła Towarzystwa Szkoły Ludowej im. H. Sienkiewicza (od marca 1912 r. był członkiem Komisji kontrolującej Zarządu Koła). W r. szk. 1913/14, z ramienia Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego prowadził w Przemyślu całoroczne kursy z matematyki (grupa II) dla nauczycieli szkół powszechnych.

Zajączkowski angażował się też w inne przedsięwzięcia na rzecz miasta. Należał do Komitetu wykonawczego budowy kościoła Salezjanów. 16 VI 1912 r. wraz z m.in. Stanisławem Golińskim i dr. Tadeuszem Troškolańskim wchodził w skład deputacji mieszkańców Zasania, która wręczyła burmistrzowi dr. F. Dolińskiemu memoriał w sprawach potrzeb dzielnicy. Kiedy 1 II 1911 r. Koło TNSW, którego był członkiem, zorganizowało wielki bal na rzecz Towarzystwa Opieki nad Młodzieżą, Zajączkowski (wraz z Bronisławem Popielem) odpowiadał za stronę finansową przedsięwzięcia. 3 IX 1916 r. wziął udział w zebraniu inauguracyjnym działalności męskiej Sodalicii Mariańskiej w Przemyślu, z inicjatywy bpa Józefa S. Pelczara. 16 VI 1917 r. na wiecu urzędników państwowych, nauczycieli i in. miał referat *O obecnym położeniu urzędników służby państwowej, nauczycielstwa i oficjalistów, tudzież o środkach zaradczych na nie-domagania tegoż położenia*. Podczas Tygodnia Opieki

Legionowej (5–12 VIII 1917 r.) Ligi Kobiet odpowiadał za finanse i przegląd rachunków.

Kiedy wybuchła I wojna światowa nie wyjechał z Przemyśla, mimo nakazu opuszczenia twierdzy przez większość mieszkańców. Na początku listopada 1914 r. dyrektor Franciszek Ksawery Kuś, opuszczając Przemyśl, powierzył budynek gimnazjum Zajączkowskiemu. Ten 15 XII 1914 r. uruchomił normalną naukę szkolną. Oficjalnie kierownikiem pedagogicznym gimnazjum był dyrektor I Gimnazjum Władysław Bojarski, ale to Zajączkowski wszystkim *de facto* kierował. Szkoła działała do 22 III 1915 r., tj. do zdobycia miasta przez Rosjan. Zajączkowski zredagował i wydał sprawozdanie z tego okresu, szczegółowo opisując ten trudny okres w dziejach szkolnictwa przemyskiego. Od sierpnia 1915 r. powrócił na stanowisko profesora III Gimnazjum (od 1922 r. II Gimnazjum im. K. Morawskiego). W roku szkolnym 1924/1925 uczył dodatkowo w Prywatnym Gimnazjum Żeńskim PP. Benedyktynek. W I półroczu r. szk. 1926/1927 przebywał na urlopie zdrowotnym (które przyznało mu KOSL dec. z dn. 11 IX 1926 r.). Z dn. 30 IV 1928 r. przeszedł na emeryturę. (KOSL dec. z 21 IV 1928 r.).

Dn. 2 VII 1917 r. został mianowany członkiem tymczasowej Rady Miejskiej. Od dn. 1 II 1918 r. był zastępcą komisarza rządowego, pełniącego wówczas opiekę nad gminą miejską. Gdy już w wolnej Polsce wybrano nowe władze miejskie, Zajączkowski 17 XI 1918 r. został radnym i asesorem. W okresie wzmożonych walk politycznych i powstawania coraz to nowych partii, starał się zachować apolityczność. 21 IX 1924 r. reprezentował miasto wraz z burmistrzem Józefem Kostrzewskim i drugim asesorem Bystrzyc-

kim na Okręgowym Zjeździe TSL w Przemyślu. „Kurier Poniedziałkowy” zostawił taką jego charakterystykę jako radnego:

Profesor gimnazjalny, złotokolnierzowiec. To mu jednak wcale nie przeszkadza dość żywo zajmować się sprawami miasta, które w ostatnich czasach bardziej się jeszcze zrosły z jego nazwiskiem. Nasiąkł też specyficzną magistracką powagą. Apodyktyczna stanowczość znamionuje jego referaty, spoza zielonego stołu. Mówi z gromniczną powagą, profesor. W dyskusji rezerwowana pobłażliwość, nieuchronna w kwestiach wymagających obrony przed śrutem dwulufek. Pan asesor nie zna jednak bojaźni ni płochości. Rzecz swoją pojmuje rzetelnie, gruntownie przygotowuje się – jak sumienny pedagog na stanowisku asesora. Pracowitość wśród ciężkich warunków, umiejętność dostosowania się i sztuka zakręcania na wąsie sytuacji tak czasem niespodziewanie trudnych.

Z ramienia Rady od 21 VII 1921 r. był członkiem Wydziału Przemyskiej Kasy Oszczędności, od 22 IV 1926 r. członkiem Rady Szkolnej Okręgowej.

W Radzie Miejskiej pracował do 23 X 1927 r., tj. do rozwiązania jej przez wojewodę lwowskiego i ustanowienia w listopadzie rządów komisarycznych. Potem już nie startował w wyborach i wycofał się z życia publicznego. Uczestniczył tylko w zjazdach maturalnych swoich wychowanków. Przykładowo, 27 IV 1929 r. uczestniczył w zjeździe 10-lecia maturzystów Gimnazjum Morawskiego, a 3 VI 1934 r. i w 1939 r. w zjeździe maturzystów I Gimnazjum z roku 1909.

Rzadko brał udział w życiu towarzyskim miasta. Kiedy jednak za kierownictwa Franciszka Ćwikowskiego żony profesorów II Gimnazjum im. K. Morawskiego zorganizowały 31 XII 1921 r. w sali magistratu wielki bal na dochód biednej młodzieży, wziął w nim udział.

Jego żona, Wanda, zaangażowała się w organizację tego przedsięwzięcia.

W okresie II wojny światowej przeniósł się do Krakowa i tam zmarł. Został pochowany na Cmentarzu Rakowickim na kwaterze Gc, rząd zachodni, grób nr 6.

Z małżeństwa z nauczycielką Wandą z Przybylskich (ur. 21 VIII 1877 r. w Gnojniku k. Brzeska, córką Wilhelma i Klementyny z domu Merak; ślub odbył się 20 III 1909 r. w katedrze przemyskiej) doczekał się dwóch córek: mgr Marii Sierotwińskiej (1910–1976), żony prof. dr. Stanisława Sierotwińskiego, oraz mgr Jadwigi Pykosz (1911–1996), malarki, żony dr. Tadeusza Pykosza (1910–1976).

Twórczość: *Grady w roku 1900*, „Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej”, 1902, t. 36, s. 192; *Pioruny w r. 1900*, ibidem, s. 196; *Pioruny w r. 1901*, ibidem, 1903, t. 37, s. 202; *O ostatnich reformach w szkołach średnich* (druk: *Sprawy TNSW. Lwów 15 X 1908 r.*, dod. do „Muzeum”, R. 24: 1908, t. 2, s. 89–90); *Gimnazjum w obleganej twierdzy* [w:] C.K. *Gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemyślu na Zasaniu. Sprawozdanie za rok szkolny 1914/15*, Przemyśl 1915, s. 3–19; *O ostatnich reformach w szkołach średnich* (druk: *Sprawy TNSW. Lwów 15 X 1908 r.*, dod. do „Muzeum”, R. 24: 1908, t. 2, s. 89–90).

Wygłaszane referaty: 13 X 1908 r. na posiedzeniu złoczowskiego Koła TNSW *O ostatnich reformach w szkołach średnich* (druk: *Sprawy TNSW. Lwów 15 X 1908 r.*, dod. do „Muzeum”, R. 24: 1908, t. 2, s. 89–90); 24 III 1904 w Sanoku w ramach Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich: „Kształt i pomiar Ziemi”; 25 III 1905 r. w Krośnie „O przepowiadaniu pogody”; 14 IV 1905 r., w Sanoku „Budowa wszechświata”. Ten sam referat 25 III 1906 r. zaprezentował w Przemyślu. 28 II 1909 r. w ramach PWU wygłosił w Złoczowie referat „Nowoczesna aeronautyka”; 27 XI 1910 r. w Przemyślu „Podstawy nowoczesnej fizyki”, 12 i 19 III 1911 r. dwuczę-

ściowy odczyt „O prądzie elektrycznym”; 11 IV 1921 r. „Zagadnienia społeczne fizyki i chemii”.

Źródła i opracowania

Źródła: Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu, Księga Zapowiedzi t. 11 z lat 1905–1913; Archiwum PAN i PAU w Krakowie, zesp. PAU, sygn. W III – 2a, 45; AP w Przemyślu, zesp. 387, sygn. 192; zesp. 392, sygn. 33, 42; Archiwum UJ, WF II, sygn. 164, 318; List z Zarządu Cmentarzy Komunalnych w Krakowie do autora w sprawie daty śmierci Zajączkowski z 5 XI 2010 r. (DRI/524/165/10); „Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie”, 1893/4, Kraków 1894, s. 78, ibidem, 1894/5, Kraków 1895, s. 77, ibidem, 1895/6, Kraków 1896, s. 73, ibidem, 1900/01, Kraków 1901, s. 80; ibidem, 1901/02, Kraków 1902, s. 103, ibidem 1902/3, Kraków 1903, s. 61, 110, ibidem, 1903/4, Kraków 1904, s. 97; *Sprawozdania Dyrekcji Gimnazjum z polskim językiem wykładowym w Przemyślu na Zasaniu za lata 1911–1926*; „Słowo Polskie” 1904 nr 134, s. 6, ibidem, 1905 nr 142, s. 6, ibidem, 1909 nr 95, s. 4, ibidem, 1926 nr 113, s. 8; „Gazeta Przemyska” 1911 nr 10, s. 3, ibidem, nr 11, s. 2; „Echo Przemyskie” 1910 nr 95, s. 2, ibidem, 1912, nr 6, s. 1, ibidem, nr 25, s. 2, ibidem, nr 50, s. 3, ibidem, 1913 nr 86, s. 2, ibidem, 1916 nr 74, s. 1–2, ibidem, 1917 nr 49, s. 1, ibidem, nr 72, s. 1–2, ibidem, 1918 nr 29, s. 3; „Gazeta Sanocka” 1905 nr 69, s. 3, ibidem, nr 88, s. 3; „Ziemia Przemyska” 1921 nr 31, s. 2.

Opracowania: T. Ochenduszeko, *Leksykon nauczycieli i wychowanków I Gimnazjum i Liceum w Rzeszowie urodzonych pomiędzy XVII wiekiem a 1945 rokiem*, Rzeszów 2010, s. 184 (tam połączono biogramy dwóch nauczycieli o tym samym imieniu i nazwisku); U. Perkowska, *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Iagellonicae 1850–1945*, Kraków 2007, s. 432 (tam data śmierci podana – 30 IV 1943 r.); T. Pudłocki, *Iskra światła czy kopcząca pochodnia? Inteligencja w Przemyślu w latach 1867–1939*, Kraków 2009 (wg indeksu); idem, *Józef Zajączkowski – radny i nauczyciel*, „Nasz Przemyśl” 2010, nr 11, s. 41.